

DASCĂLUL ȘI ȘCOALA LĂPUȘEANĂ ÎN OGLINDA TIMPULUI

Drd. Ioana Lavinia Baboșan

„Școala este prin definiție instituția care se adresează sufletului.”¹

THE TEACHER AND THE SCHOOL OF LĂPUȘ OVER TIME

Abstract: The history of a people is identified by its culture, and the foundation of the nation's culture is education, practiced in the world since ancient times, in order to produce people, ideas and ideologies that serve, by word and mind, the national ideal for prosperity, material and spiritual well-being. The main factors that contribute to the development of a young person's education and personality are the Church, the Family and the School.

From ancient times the church singer, the singer and the teacher, had an important role in the community. Most of the time he exercises the function of teacher, who meditates his students in writing and reading, the cult books being the real alphabets. When he carried his students through the secrets of buchisit, he certainly acquainted them with church music.

The school has always existed. It manifested itself in various forms that had as their desideratum the education and development of the personality of the student who occupied and must occupy a leading place in the instructive-educational process in our country.

It was not easy for the students to study at the priest's house, or in the church porch that turned out to be the first teacher, but they also broke through the times and the stepchildren, and the poverty and the obstacles. Why? Because they wanted more. And this wish was fulfilled because they received the expected support from the communities that wanted to have in their midst

¹ Constantin KIRIȚESCU, Adunarea Națională și Școala, (București: Editura Casei Școalelor, 1927), 8. Extrasă dintr-o conferință ținută și apoi publicată la Universitatea Liberă din București, în care dezvoltă ideea libertății învățământului, arată rolul învățământului în formarea sufletului, vorbește despre importanța studierii unor materii ca geografia, ca mijloc de a cunoaște patria, istoria ca adevăr, sau limba română ca model de făurire a identității naționale, concluzionând: școala a reușit să facă mult pentru apărarea identității naționale. p. 25.

exceptional teachers who would carry the souls of their children on high peaks to a new horizon - which they did not have. tasted but they saw him.

That is why every community in Țara Lăpușului has been actively involved in opening schools, bringing and through considerable effort to keep teachers that history remembers today and speaks with so much love and consideration.

Keywords: Church music, Lapus Country, history, Scholl, teachers, tradition, spirituality.

Istoria unui popor se identifică prin cultura sa, iar temelia culturii neamului este învățământul, practicat în lume încă din cele mai vechi timpuri, cu scopul de a produce oameni, idei și ideologii care să slujească, prin cuvânt și minte, idealului național îndreptat spre propășirea bunăstării materiale și spirituale.

„Creșterea și educarea tinerelor generații în spiritul idealurilor naționale asigură formarea uni intelectualități românești legată de progres, de interesele de perspectivă ale națiunii române.”²

Principalii factori care contribuie la dezvoltarea educației și a personalității unui tânăr sunt *Biserica, Familia și Școala*.

Într-una din cuvântările sale, episcopul Nicolae Colan al Clujului spunea: „sufletul tânărului e ca răsădul, el închide în sine toate posibilitățile de dezvoltare și rodire. Dar pentru realizarea acestor posibilități, el are nevoie de lumina și căldura unui mediu de viață curată și sănătoasă și de îndrumarea înțeleaptă și plină de iubire a părinților, a Bisericii, a Școalei, și a tuturor instituțiilor chemate să-și dea contribuția la marea operă de zidire sufletească a neamului.”³

Biserica și Școala au avut un rol determinant în a păstra identitatea culturii naționale românești. „Biserica, prin reprezentanții săi, a luptat permanent pentru recunoașterea drepturilor firești ale românilor transilvăneni într-o perioadă dificilă în care autoritățile maghiare au pus în practică o politică agresivă de deznaționalizare. Școala a contribuit la procesul de afirmare națională, îndeplinindu-și memoria primordială de ridicare a nivelului de educație și cultură a nației românești, de formare de elite intelectuale.”⁴

Școala s-a născut în biserică, iar *cursurile* se țineau în tinda bisericii, unde preoții și dascălii (cântăreții bisericești), jucau frumosul rol de învățători, pe

² Floare BUTIAN, Țara Lăpușului (Târgu Lăpuș: Editura Galaxia Gutenberg, 2004), 155.

³ Alexandru MORARU, *La răscruce de vremi, o viață de Om: Nicolae Colan, Episcopul Vadului, Feleacului și Clujului, 1936-1957, după documente, corespondență, însemnări, relatări și impresii*, (Cluj-Napoca: Editura Arhiepiscopiei Ortodoxe Române a Vadului, Feleacului și Clujului, 1989), 61.

⁴ Marius CĂMPEANU, *Școlile profesionale românești din Vicariatul Greco-Catolic al Maramureșului, a doua jumătate a secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea*, (Târgu Lăpuș: Editura Galaxia Gutenberg, 2016), 9.

care l-au jucat foarte bine, și, asemenea unor actori, și-au pus sufletul și mintea în slujba neamului. Așa se face că la începutul secolului al XIX-lea, atât biserica cât și școala erau personificate: „școala era socotită ca fiica bisericii, biserica fără școală e ca o moară fără roate”⁵.

Școala Lăpușană

”În partea cea mai de jos a munților Carpați, la hotarele istoriei, străjuiește ca o poartă spre Maramureș, Țara Lăpușului. Această țară, seamănă cu un frumos și măreț palat, unde sunt adunate și așezate cu măiestrie multe bogății naturale și multe frumuseți visate de mintea omului.”⁶

Da. Aceasta este Țara Lăpușului. Un loc încărcat de istorie, un loc al pitorescului, un colț de țară unde s-au născut mituri, legende și povești cu și despre eroi. Un leagăn al culturii și civilizației spirituale, unde moșii și strămoșii își dorm somnul în liniștea bogățiilor oferite de natura înconjurătoare. Locul unde istoria este scrisă și trăită de oameni. Aici, fiecare bucată de pământ are o legendă, fiecare loc își poartă povestea, când rostită, când șoptită, când cântată, când ilustrată. Aici se aude de-a pururi balada haiducului Pinte, horită într-un stil unic și inconfundabil de profesorul, cercetătorul, rapsodul - Grigore Leșe.

Prima școală la care se face referire în ținutul Lăpușului, ia ființă în 1622, în orașul Târgu Lăpuș, sub directa patronare a Bisericii Reformate. Conform datelor avute, aceasta va fi distrusă în timpul invaziei tătare. În anul 1772, tot în Târgu Lăpuș va funcționa o școală cu predare în limba maghiară, aflată sub oblăduirea Bisericii Romano - Catolice.

Românii minoritari aici, au avut o școală confesională proprie. Așa se face că începând cu anul 1821, au funcționat trei școli confesionale una românească și două maghiare. La școala românească, cea care ne interesează cu adevărat „arhidiaconul Gheorghe Tatu din Lăpușul Unguresc, raportează că treaba dascăliei o ține diacul din Rostoace și la mine și la popa Cherebeț din Răstoace.”⁷

După anul 1968, aici ia ființă Școala Medie Mixtă pentru clasele VIII–X și apoi VIII–XI, care s-a transformat în Liceul Teoretic Real–Umanist, astăzi purtând numele lui Petru Rareș, ctitor de neam și țară al acestor ținuturi.

În satul Boiereni, primele mențiuni despre școală se fac în anul 1870, iar primul învățător despre care se face referire este *Man Aurel*, care, în anul 1872 a reușit să școlarizeze 14 elevi.

„Din anul 1882 până la 1900 apar următorii învățători: Mihaș Vasile, Man Petru, Pop Gavril și Man Emil (care a fost și preot între 1875-1902).”⁸

⁵ *Idem*, p. 10.

⁶ Nicolae BUDA, „Baladele Țării Lăpușului”, în „*Îndrumător bisericesc*”, (Cluj Napoca: Editat de Arhiepiscopia Ortodoxă Română, anul 5, 1982), 233.

⁷ Floare BUTIAN, *Țara Lăpușului* p. 183.

⁸ *Idem*. 67.

Șematismul din anul 1900 îl identifică ocupând postul de învățător pe: „George Pop, iar în 1903 postul era vacant însă învățau aici 204 elevi.”⁹ iar în anul 1914 învățător a fost „Ilie Man¹⁰ care învăța 165 de elevi.”¹¹

Un alt învățător de seamă ce a activat aici este: „Constantin Man, un aprig luptător pentru ridicarea nivelului cultural și moral al sătenilor, pentru răspândirea științei și a culturii în rândul populației din întreg ținutul Lăpușului.”¹²

Școala din Borcut, care datează din anul 1856, l-a avut ca prim învățător pe „Pavel Bolbosu care învăța 20 de elevi.”¹³ Alți învățători au fost fiind *Grigore Constantin* (în 1870), și *Perhaiță Pavel* „care funcționa începând cu 1882 și la Înău.”¹⁴

Școala din Cufoaia a luat ființă în anul 1858, iar primul învățător a fost *Man Gheorghe* care a activat aici până în anul 1877, urmat de „Bel Constantin din 1878 până în 1899 și Roman Gheorghe până în 1893”¹⁵ iar în anul 1914 îl identificăm pe *Latiș Alexe* ¹⁶*care învăța acum 49 de elevi.*¹⁷

La Dobric, în anul 1858 s-au pus bazele învățământului școlar sătesc, fiindând la început într-o casă închiriată. În acest an îl identificăm aici pe „învățătorul Teodor Bozu, care învăța 21 de elevi.”¹⁸ În această perioadă și până în anul 1896 identificăm următorii învățători „Iuga Ion, Iuga Vasile, Perhaiță Ion, Griguța Ion, Moșuț Ion și Farcaș Dumitru.”¹⁹

Din 1900 și, în mod cert, până în 1914 „funcționa ca învățător aici învățătorul Augustin Șanta care în anul 1903 învăța 44 de elevi iar în 1914 - 38 de elevi.”²⁰

Cât despre localitatea Dumbrava, aici nu știm când s-a organizat învățământul. Cert este că din anul 1858 până în 1896 au existat mai mulți învățători: „Alexe Petrehuș care învăța 12 elevi”²¹, între anii 1870-1896 aici vor activa ca și dascăli

⁹ Nicoară MIHALI, *Școala în Maramureș, istorii și portrete*, (Baia Mare: Editura Casei Corpului Didactic „Maria Montessori, 2012), p. 104.

¹⁰ *Schematismus, venerabilis cleri diocesis Szamosujvariensis romenorum graeci ritus catholicorum, pro anno Domini MCMXIV*, (Cluj Napoca: Editura Typographeo Dioecetano, 1914), p. 70.

¹¹ Nicoară MIHALI, *Școala în Maramureș*, p. 111.

¹² Floare BUTIAN, *Țara Lăpușului*, p. 67.

¹³ Nicolae ALBU, *Istoria Școlilor Românești din Transilvania între 1800 – 1867*, (București: Editura Didactică și Pedagogică, 1971) p. 233.

¹⁴ Floare BUTIAN *Țara Lăpușului* p. 75.

¹⁵ *Idem*. 78.

¹⁶ *Schematismus, venerabilis cleri diocesis Szamosujvariensis romenorum graeci ritus catholicorum, pro anno Domini MCMXIV*, op.cit. p. 71.

¹⁷ Nicoară MIHALI, *Școala în Maramureș* p. 111.

¹⁸ Nicolae ALBU, *Istoria Școlilor Românești din Transilvania* p. 233.

¹⁹ Floare BUTIAN, *Țara Lăpușului* p. 84.

²⁰ Nicoară Mihali, *Școala în Maramureș*, p. 111.

²¹ Nicolae ALBU, *Istoria Școlilor Românești din Transilvania* p. 233.

Ioan Iuga, Vasile Iuga, Perhaiță Ioan, Griguța Ioan, Moșuț Ioan și Fărcaș Dumitru.²²

Referitor la învățământul din localitatea Fântânele, se cunoaște că școala ia ființă la mijlocul secolului XIX, „aceasta se afla în casa donată de soția fostului preot Nicolae Man, însă se precizează că necesită reparații.”²³

Primul învățător, la care se face referire este „Ilie Haragăș, fiind dascăl a 21 de elevi.”²⁴

„În anul 1860 China Ioan a solicitat să fie angajat ca învățător în Poiană și Rohia pe postul devenit vacant.”²⁵ Între 1873-1874 funcționează ca învățător Niculau China, iar în 1885 este menționat Ioan Goron, succedat apoi de „China Nicolae, preotul Gherman Ilie, China Nicolae Junior.”²⁶ În 1914 postul de aici era vacant.²⁷

Școala satului Inău a fost înființată în 1858, primul învățător fiind „George Tira, care se ocupa cu școlarizarea a 30 de elevi.”²⁸

„Alți dascăli care au servit în această localitate au fost Tira George (1858-1877), Giura Constantin (1877-1881), Tira Mihail (1882-1883)”²⁹ „Vaida Ioan și Pavel Perhaiță până în anul 1892.”³⁰

La Rogoz, în anul 1858, într-o casă închiriată, funcționa o școală al cărui învățător „era Constantin Cozma, absolvent a 3 clase normale cu salariu de 60 de florini ce învăța 40 de elevi.”³¹

Alți dascălii cunoscuți ai acestei școli au fost: „Alexandru Pop în 1873, Ioan Cosma menționat în 1874 respectiv 1882-1884 cu 50 de florini salariu”³², „Petruț Ioan, Pop Ioan, Cherecheș Simion și China Nicolae.”³³

Tot aici identificăm în anul 1900 pe „învățătorul calificat Ioan Bodea, când învăța aici 36 de elevi, iar în 1903 avea 96 de elevi.”³⁴ În 1914, postul de învățător era ocupat de „Moș Grigore care era și cantorul satului.”³⁵

În satul Rohia, școala s-a organizat începând cu anul 1850. În 1858 îl identificăm aici pe: „învățătorul Filip Pop care învăța 23 de elevi.”³⁶ „Începând cu anul 1871-1872 au funcționat ca învățători Ioan Pop, pr. Ilie Gherman, pr.

²² Floare BUTIAN, Țara Lăpușului p. 86

²³ Idem, p. 138.

²⁴ Nicolae ALBU, Istoria Școlilor Românești din Transilvania p. 232.

²⁵ Floare BUTIAN, Țara Lăpușului p. 89.

²⁶ Idem, p. 89.

²⁷ Schematismus, venerabilis p. 73.

²⁸ Nicolae ALBU, Istoria Școlilor Românești din Transilvania p. 233.

²⁹ Idem. 234.

³⁰ Floare BUTIAN, op. cit., p. 92.

³¹ Nicolae ALBU, op. cit., p. 233.

³² Ibidem..

³³ Floare BUTIAN, op. cit., p. 96.

³⁴ Nicoară MIHALI, op. cit., p. 104.

³⁵ Idem, p. 112.

³⁶ Nicolae ALBU, op. cit., p. 232.

Aron Cosma, Gregoriu Pop, Demetru Franes, Petru Gherman, Ioan Vele, Ioan Marton, Ioan Petruț, Victor Marton. Între anii 1911–1914 învățătorul satului a fost Ștefan Bărbos, cel dintâi cadru didactic cu pregătire necesară.”³⁷

În 1914 funcționa aici ca învățător „Ioan Sima care era și cantorul bisericii, ce învăța 64 de elevi.”³⁸

În ceea ce privește învățământul din Stoiceni, în anul 1858, îl găsim aici ocupând funcția de învățător pe „Eliseu Griguța care învăța 18 elevi,”³⁹ „până în 1886 au funcționat următorii învățători: Iuga Ioan, Iuga Vasile, Perhaiță Ioan, Păltineanu Nechita, Moșuț Ioan și Farcaș Dumitru.”⁴⁰

Școala din Groșii Țibleșului ia ființă începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea. „Deși mai vechi, nu posedăm date certe decât începând cu anul 1898, când se vorbește despre o școală confesională romano-catolică cu predare în limba maghiară.”⁴¹

Școala funcționa în casa parohială, care astăzi adăpostește grădinița din sat. Dintre învățătorii care au predat aici și au putut fi identificați îi amintim pe „Ioan Popp, învățător în anul 1868,”⁴² „Aurelia Bizo și Ungura Lazăr și Benko Iosif, în 1925.” Între anii 1925-1929 funcționează aici „Ștefan Scridon și Ioan Ienciu, după anul 1929 Lucian Nicolae și Moșilă Ioan.”⁴³

Nu se cunoaște cu exactitate anul înființării școlii din Suciul de Sus, dar se știe că, începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea aici era o școală. Dintre dascălii care au predat aici și au putut fi identificați îi amintim pe: „Bud Ioan între 1871 – 1881, Bizo Gavriil începând cu anul 1884, Gabriel Bude, 1890.”⁴⁴

În ceea ce privește organizarea învățământului din Suciul de Jos, prima școală va lua ființă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea:

„În 1858 de instrucția copiilor se ocupa Pavel Perhaiță, viitorul preot care școlariza 24 de elevi. Alți învățători care au fost identificați pentru această parohie: George Popovici în 1873, absolvent a 3 clase normale cu 80 de florini salariu anual, Ioan Buda, absolvent a 2 clase gimnaziale cu același salariu, Elisie Lazăr, (1882-1884) și Ioan Nechita (1885-1887).”⁴⁵

³⁷ Floare BUTIAN op. cit., p. 102.

³⁸ Nicoară MIHALI, op. cit., p. 112.

³⁹ Nicolae ALBU op. cit., p. 232.

⁴⁰ Floare BUTIAN, op. cit., p. 109.

⁴¹ Vasile IUGA, Ioana FILIP, Groșii Țibleșului, 1594-2009. Locuri, oameni, fapte și tradiții, (Cluj Napoca:Editura Societății culturale Pro Maramureș ”Dragoș Vodă”,2009), 94.

⁴² Simion RETEGAN, Sate și școli românești din Transilvania la mijlocul secolului al XIX-lea (1867-1875), (Cluj Napoca: Editura Dacia, 1994), 69. Numele său apare într-un document emis la 14 octombrie 1868, prin care locuitorii satului Groșii Țibleșului, se angajează la lucrările pentru acoperirea școlii, precum și la stabilirea remunerației învățătorului.

⁴³ Idem, p. 94.

⁴⁴ Nelu POP, Suciul de Sus, vatră românească milenară, (Baia Mare: Editura Proema, 1997), 88.

⁴⁵ Idem,p. 89.

Școala din Cupșeni, a fost înființată ” ca și școală bisericească pe lângă biserica din localitate, în jurul anului 1850.”⁴⁶ ”În jurul anului 1900, școala se desfășura în casa fătului Ioan Filip, iar dintre dascălii cunoscuți amintim pe Ioan Ungur (1873), Zorobabel Perhaiță (1881), Ioan Cupșa (1882-1883), Ioan Lucian (1884), Gavriil Nodiș (1885-1887), Savu Tira (1888-1890), Nicolau Man (1891).⁴⁷

Începuturile învățământului din localitatea Lăpuș, datează începând cu anul 1772, ”când aici a fost înființată o școală confesională romano – catolică cu limba de predare maghiară, iar în 1850 s-au pus bazele unei școli confesionale greco – catolice”.⁴⁸

A fi educat înseamnă a fi capabil să discerne între bine și rău, frumos și urât, greu sau ușor, plăcut sau neplăcut.

Scopul educației este dezvoltarea armonioasă a celui care o primește. Aceasta se realizează prin implicarea a multor factori, familie - școala de acasă, biserică - școala de tip comuniune în comunitate și societate - școala comunitară.

În școală copilul dobândește priceperi și deprinderi care îl fac să înțeleagă și să aprecieze frumosul și o dată cu aceasta după ce va gusta din morală și estetică, el nu se va îndepărta niciodată de valorile modelatoare care îl vor crește frumos.

Școala a existat dintotdeauna. Ea s-a manifestat prin diferite forme ce au avut ca și deziderat educația și dezvoltarea personalității elevului care a ocupat și trebuie să ocupe un loc de căpătâi în procesul instructiv – educativ din țara noastră.

Nu ușor le-a fost elevilor sa studieze la casa preotului, ori în tinda bisericii ce s-a dovedit a fi primul dascăl, dar au răzbit și vremurilor și vitregiilor, și sărăciei și piedicilor. De ce? Pentru că și-au dorit mai mult. Iar această dorință li s-a împlinit pentru că au primit spijinul așteptat din partea comunităților ce și-au dorit ca în mijlocul lor să existe dascăli de excepție care să poarte sufletele copiilor lor pe culmi înalte spre un nou orizont – pe care ei nu l-au gustat dar l-au zărit.

De aceea fiecare comunitate din Țara Lăpușului s-a implicat activ în a deschide școli, a-și aduce și prin efort considerabil a-și păstra dascăli despre care astăzi istoria își aduce aminte și vorbește cu atâta dragoste și considerație.

Prețuire dascălului lăpușan, prețuire moșilor și strămoșilor noștri, care în vremuri grele și de încercare pentru poporul din acest colț de țara, și-au înțeles menirea și misiunea de a lupta împotriva celor ce nu le doreau binele, nu cu arma ci cu mintea, pana și tăblița.

⁴⁶ Gelu Cristian ADĂMUȚĂ, *Pagini de excelență, istorie și tradiție a Școlii Românești din județul Maramureș*, (Cluj Napoca: Editura Tipolitera, 2013), pg. 125.

⁴⁷ Nelu POP, Suciuc de Sus, pg. 88

⁴⁸ Gelu Cristian Adămuță, *Pagini de excelență*, pg. 131.

BIBLIOGRAFIE

1. Cărți:

1. ****Schematismus, venerabilis cleri diocesis Szamosujvariensis romenorum graeci ritus catholicorum, pro anno Domini MCMXIV*, (Cluj Napoca: Editura Typographeo Dioecetano, 1914).

2. ADĂMUȚĂ, Gelu Cristian. *Pagini de excelenta ,istorie si tradiție a Școlii Românești din județul Maramureș*, (Cluj Napoca: Editura Tipolitera, 2013).

3. Floare BUTIAN, *Țara Lăpușului* (Târgu Lăpuș: Editura Galaxia Gutenberg, 2004).

4. CĂMPEANU, Marius. *Școlile confesionale românești din Vicariatul Greco-Catolic al Maramureșului, a doua jumătate a secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea*, (Târgu Lăpuș: Editura Galaxia Gutenberg, 2016).

5. IUGA, Vasile, FILIP, Ioana . *Groșii Țibleșului, 1594-2009. Locuri, oameni, fapte și tradiții*, (Cluj Napoca:Editura Societății culturale Pro Maramureș ”Dragoș Vodă”,2009).

6. KIRIȚESCU, Constantin. *Adunarea Națională și Școala*, (București: Editura Casei Școalelor, 1927).

7. MIHALI, Nicoară. *Școala în Maramureș, istorii și portrete*, (Baia Mare: Editura Casei Corpului Didactic „Maria Montessori, 2012).

8. MORARU, Alexandru. *La răscruce de vreme, o viață de Om: Nicolae Colan, Episcopul Vadului, Feleacului și Clujului, 1936-1957, după documente, corespondență, însemnări, relatări și impresii*, (Cluj-Napoca:Editura Arhiepiscopiei Ortodoxe Române a Vadului, Feleacului și Clujului, 1989).

9. POP, Nelu. *Suciu de Sus, vatră românească milenară*, (Baia Mare: Editura Proema, 1997).

10. RETEGAN, Simion. *Sate și școli românești din Transilvania la mijlocul secolului al XIX-lea (1867-1875)*, (Cluj Napoca: Editura Dacia, 1994).

2. Studii și articole:

1. BUDA, Nicolae, „Baladele Țării Lăpușului”, în ”*Îndrumător bisericesc*”, (Cluj Napoca: Editat de Arhiepiscopia Ortodoxă Română, anul 5, 1982).